



Rumkale Çepnileri ve Mamo Dede'nin Dede Garkın Ocağı süreğine adanmış hayatı

Erhan Akman

Özet

Bu araştırma, Dede Garkın Ocağından Mamo Dede'nin (Mehmet Kocakça) hayatını ve faaliyetlerini konu almaktadır. Mamo Dede, Gaziantep Rumkale çevresindeki Dede Garkın Ocağına bağlı Çepnilerin Dedeliğini yapmıştır. Mamo Dede, son yüzyılda meydana gelen sınırların yeniden belirlenmesi, göç, kentleşme, eğitim, tarım arazilerinin işlenmesindeki teknolojinin gelişmesi ve gelir düzeyinin yükselmesi vb. gelişmelerin olduğu dönemde Dedelik yapmıştır. Rumkale bölgesinde yaşayan Çepni toplulukları, Dede Garkın mürşit ocağı talip topluluğu ailelerden oluşmaktadır. 20. yüzyılın sonunda yöredeki köylerde Dedelik göreviyle birlikte her türlü dini ve sosyokültürel organizasyonlara önderlik ederek ömrünü bu yolda tamamlayan Mamo Dede; karizmatik kişiliği ve bu yola adanmışlığı ile dikkat çeken bir şahsiyet olmuştur. Mamo Dede'nin yaşadığı dönem ve sonrasındaki inanç-müzik uygulamalarına odaklanılan bu çalışmada, Onun Dede Garkın Ocağı süreğine ve Çepni talip toplumuna katkıları ele alınmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı araştırma çalışması için Mamo Dede'nin Yavuzeli ilçesi ve Rumkale arasında yaşadığı Çepni yerleşkeleri ve Düztepe Mahallesine gidilerek incelemeler yapılmış, âyin ve zikirle katılanmış, sözlü tarih araştırması için kaynak kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Mamo Dede dönemi ve sonrasında toplumun yaşadığı süreç, müziğin eşlik ettiği sosyal ve kültürel uygulamalar bağlamında mukayese edilerek aralarındaki benzerlik, değişim ve dönüşümler ortaya konulmuştur.

Rumkale Çepnis and Mamo Dede's life dedicated to the Dede Garkın Ocağı's sürek

Abstract

This research is about the life and activities of Mamo Dede (Mehmet Kocakça) from the Dede Garkın Ocağı. Mamo Dede was the Dede of the Çepni who were affiliated with the Dede Garkın Ocağı around Gaziantep Rumkale. Mamo Dede was the Dede during the period when there were developments such as the redefinition of borders, migration, urbanization, and education, the development of technology in the processing of agricultural lands and the increase in income levels in the last century. The Çepni communities living in the Rumkale region consist of families who are followers of the Dede Garkın Mürşid. This study focuses on the belief-music practices during and after the period in which Mamo Dede lived, and discusses his contributions to the Dede Garkın hearth and the Çepni student society. For the research study in which qualitative research methods were used, Çepni settlements and Düztepe Neighborhood where Mamo Dede lived between Yavuzeli district and Rumkale were visited and examinations were made, ceremonies and rituals were attended, and interviews were conducted with source persons for oral history research. The process experienced by the society during and after the period of Mamo Dede was compared in the context of social and cultural practices accompanied by music, and the similarities, changes and transformations between them were revealed.

Corresponding Author

Erhan Akman

Article History

Received
13 September 2024

Accepted
12 May 2025

Anahtar Kelimeler

Rumkale, Çepni,
Dede Garkın Ocağı,
Mamo Dede, Müzik.

Keywords

Rumkale, Çepnis,
Dede Garkın Ocağı,
Mamo Dede, Ritual
and Music.

Giriş

Rumkale Çepnileri, yaşayış biçimleri ve inanç uygulamalarına bağlı çeşitli ritüelleriyle Anadolu'daki kültürel ekosistemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Tarihsel süreçte bu uygulamaların sürdürülebilirliğini sağlayan kurumsal yapıları teşkil eden Alevi ocakları, işlevsel niteliğiyle kültürel mirasın taşıyıcı ve aktarıcısı olarak bağlı bulunduğu toplumların yalnızca sosyal hayattaki dünyevi düzenlerini değil; ölümden sonraki yaşama dair inanç bütünü koruyarak gündelik hayattaki sosyal ve kültürel normları, gelenek ve görenekleri her dönemde yeniden yapılandırmış, müzikle bütünleşen âyinleri ve muhabbet kültürü ile toplumun görgü kurallarını, davranış kalıplarını, ahlâki düzeninin korunması destekleyerek toplumsal yaşamda derin izler bırakmıştır. Söz konusu Alevi kültürüne bağlı inanç-müzik pratiği yapılanmalarından biri de Dede Garkın Ocağı'dır.

Alevi inanç sisteminde soyu Ehlîbeyit'e dayanarak On iki İmamlar'a nispet edilen bir aileden gelerek karizmatik bir inanç önderi adına kurulan ve kendisine bağlı bir talip topluluğu aileler grubunun oluşturduğu çevresel inanç merkezi niteliğindeki ekollere "ocak", bu ocaklara soy bakımından mensup kişilere ise "ocakzâde" adı verilmektedir. Bu sistem içerisindeki çeşitli ritüelleri ve cem erkânı pratiklerini yürüten kişilere "Dede", "baba" ya da "pir" denilmektedir (Dedekargınoğlu, 2016, s. 32).

Dede ocakları, mürşit ocağı ve pir ocağı olmak üzere iki gruba ayrılır. Bir Dede ocağı ya pir ocağı, ya da mürşit ocağıdır. Her pir ocağı, bir mürşit ocağına bağlıdır. Her Dede ocağının bir talip topluluğu vardır. Mürşit ocağının talibi bir pir ocağı olabileceği gibi, doğrudan mürşit ocağına bağlı talip de olabilir. Bir ocağın Dedesi talibinin piridir. Ocak mürşit ocağı değil; pir ocağıysa, bu ocağın da bağlı olduğu bir piri (Dedesi) vardır. Bu durumda o pir ocağının bağlı olduğu ocak mürşittir. Pir ocağı bağlı olduğu mürşit ocağının talibidir. Yani hem pirdir, hem taliptir; kendi talibinin piridir, kendi pirinin talibidir. Kendi piri ise talibinin mürşididir. Mürşit, irşat eden; kılavuz, uyarıcı, müritlerine kurtuluş yolunu gösteren; dervişleri yöneten ve yönlendiren; sözü yasa niteliği taşıyan kimsedir. Mürşit, hem taliplerin hem de pirin üst makamıdır. Kendi sorumluluğunda olan piri, rehberi ve talipleri dinsel eğitim ve öğretim, yargılama ve karar verme yönünden denetler. Bu nedenle mürşidin dinsel, toplumsal ve ahlaksal yönden geniş bilgiye sahip olması gerekir. Yolun geleceğini mürşidin eğitimi belirleyeceği için önemi çok büyüktür. Mürşit kavramı aynı zamanda âşıkların ve zâkirlerin dilinde ve telinde alabildiğince yer almış en önemli kavramların başında gelmektedir. (Dedekargınoğlu, 2016, s. 34)

Gaziantep ili, Yavuzeli ilçesi sınırlarında yer alan Rumkale bölgesinde yaşayan Çepniler, Dede Garkın mürşit ocağı ve Musa Kazım pir ocağına bağlı talip topluluklarından oluşmaktadır. Yöredeki ocak süreleriyle yürütülen cem ve çeşitli inanç pratikleriyle ilgili alan yazında çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Akman (2022), Rumkale bölgesinde yürütülen cem, iki ocağın talibi olduğu mahalleler ve ocak sürelerini ortaya koyarak mukayeseli biçimde incelemiş; mürşit, ocak, pir, Dede ve 12 Hizmet bağlamında aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymuş, bu pratiklerin günümüzdeki durumlarını inanç-müzik ilişkisi çerçevesinde detaylı bir şekilde ele almıştır. Korkmaz (2021), yöredeki Çepnilerin kutsal mekânlarından Hacı Koreş (Kureyş) ve Seydi Koreş (Kureyş) ziyaretlerinde uygulanan ziyaret ve anlam dünyasını incelemiştir. Yalçın ve Yılmaz (2017), bölgedeki Dede Garkın Ocağı ve Musa Kazım ocağı Dedelerine ait icazetname, secere, hüccet, berat ve dilekçeden oluşan belgeleri detaylı şekilde açıklamış, ayrıca bölgedeki çeşitli kutsal mekânlarda yer alan mezar taşları, türbeler ve yatırların içerisindeki mimari ve sembolik özellikleri betimleyerek Anadolu'nun farklı yörelerindeki benzerleri ile anlamsal bağlantılarını yorumlamıştır. Taşğın (2013), yöredeki Çepnilerin talibi olduğu ocaklar, Dedeler ve inanç uygulamalarına yönelik faaliyetlerin yürütüldüğü dernekleri incelemiştir. Yine Taşğın (2007), Gaziantep çevresindeki Alevi toplulukları içinde Çepni toplumunun talibi olduğu Dede Garkın Ocağı ve Musa Kazım ocağı topluluklarının yaşadığı kent merkezi ve köylerdeki yerleşkeleri açıklamıştır. Kışlal ve Yeşilyurt (1999), kent merkezi ve Rumkale bölgesindeki Dede Kargın ocağı Dedeleri ve onların soy şecereleri, icazetleri, beratları ile ilgili çeşitli yazılı kaynakları detaylı bir şekilde aktarmıştır. McElwin (1993), Gaziantep çevresinde Dede Garkın Ocağı ve Musa Kazım ocağı Çepni toplulukları ile Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki talip topluluklarını belirtmiştir. Kum (1945), Rumkale bölgesinde yaşayan Dede Garkın Ocağı seyyidlerini konu edinmiştir. Bu çalışmalarla birlikte Rumkale Çepnilerinin Dede Garkın Ocağı Dedelerinin hayatı ve yaşadığı dönemdeki uygulamaları ve toplumun sosyokültürel yaşam biçimindeki değişim ve dönüşümler konusunda herhangi bir yazılı kaynağın bulunmadığı görülmüştür.

Bu çalışmada, Rumkale bölgesindeki köylerde yaşayan Çepni talip topluluklarına Dedelik görevini yürüterek Hakk'a yürümüş olan Mamo Dede'nin hayatı ve Dede Garkın Ocağı sürecine adanmışlığı ve toplumsal uygulamalardaki özelliklerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Böylece, ilgili araştırmacılara çok yönlü fikirlerin verilebileceği düşünülmektedir. Buna göre araştırmada temel olarak "Mamo Dede, Rumkale toplumunu ve Dede Garkın Ocağı sürecini hangi yönlerden etkilemiştir?" sorusu ve ona bağlı olarak konuyu bütünleyen aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Mamo Dede'nin hayatında Dede Garkın Ocağı ve ritüelleri nasıl konumlanmıştır?

Mamo Dede; mürşid, pir, Dede, ocak sistemi içerisinde silsile bakımından nerede durmaktadır?

Mamo Dede dönemi ve sonrasında talip toplulukları inanç-müzik uygulamalarını nasıl gerçekleştirmektedir?

Mamo Dede'nin ardından talip toplulukları nasıl bir değişim/dönüşüm süreçlerinden geçmiştir?

Mamo Dede dönemindeki talip toplulukları günümüzde nerelerde yaşamaktadır?

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir" (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 41). Alan çalışmasının doğasına uygun olarak doküman analiziyle birlikte, gözlem ve görüşme tekniğinin kullanılacağı bir veri toplama sürecinin işletileceği için nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir.

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden kültür analizi ve sözlü tarih anlatısı desenleri kullanılmıştır. Kültür analizi, "bir bireyin ya da grubun kültürüne bağlı değerlerini, inançlarını ve uygulamalarını nasıl etkilediğini betimlendiği ve açıklandığı" araştırmalar şeklinde tanımlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 75). Sözlü kültür anlatısı, birey ve grupların geçmişte yaşanmış olaylar hakkındaki bilgileri, kişisel hatıraları, sebepleri ve etkilerini tarihsel akış biçiminde toplanması olarak açıklanmaktadır (Creswel, 1997). Araştırmada bir bireyin ve toplumun inançları ve değerleri bağlamında biçimlenen ritüel uygulamaları ile birlikte sosyolojik değişim ve dönüşüm çizgisinin incelendiği için kültür analizi deseni, tarihsel akış şeklinde birey ya da olaylar hakkındaki öz bilgilerin nedenleri ve etkilerine odaklanıldığı için sözlü tarih anlatısı deseni kullanılmıştır.

Araştırmada veri toplama için doküman incelemesi, katılımcı gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri uygulanmıştır. Doküman incelemesi, çalışılmakta olan konu çerçevesindeki olgu ve olaylarla ilgili bilgiler içeren yazılı materyallerin analizine dayanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 189). Çalışma kapsamında yürütülen gözlem ve görüşmeleriyle elde edilen bulguları doğrulamanın yanı sıra ortaya çıkan verilerin derinleştirilmesi için ilgili literatürdeki dokümanlar incelenmiştir.

Katılımcı gözlem, araştırmacının çalışma yapılan ortama katılarak birey ya da grup davranışlarının sergilendiği olaylar içinde kültürün bir parçası olmaya başlamasıyla birlikte o kültürü ayrıntılı olarak tanımlamaya çalışması şeklinde açıklanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 175). Toplumsal davranış biçimlerini tanımlamak ve değerler sistemini anlayabilmek için katılımcı gözlem tekniği tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, 2017-2024 yılları arasında Rumkale Bölgesi ve Düztepe Mahallesi cemevlerinde, Çıralık, Üç Doru, Hacı Kureyş ve Seydi Kureyş ziyaret mekânlarında ve Çepniler Derneğindeki topluluklar tarafından yürütülen çeşitli erkâna, cem âyinlerine ve toplantılara katılım sağlanmıştır.

Görüşme yapılacak kaynak kişilerin belirlenmesinde maksimum örneklem çeşitlerinden kartopu/zincir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örneklemede; araştırılan konuyla ilgili zengin bilgi kaynağına ulaşabilmek için topluluk arasında çalışma konusunda en bilgili kişilere ulaşmak amacıyla "bu konuda en bilgili kişiler kimdir, kiminle görüşmeliyim? Soruları sorularak görüşme kişileri belirlenmiştir (Patton, 1987, p. 56). Bu kişilerle yürütülen yarı yapılandırılmış görüşme ise çalışma grubunda yer alan katılımcıların önceden belirlenen açık uçlu sorular çerçevesinde açılan konularla birlikte sohbet tarzı bir görüşme yaklaşımıyla gerçekleştirilmesiyle sağlanmıştır. Böylece araştırma problemi için gerekli ve yeterli verileri toplamak samimi bir ortam içerisinde mümkün olabilmektedir (Patton, 1987, s. 110). Bu kapsamda, aynı tarihler arasında gözlem ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gözlem ve görüşmeler sırasında kaynak kişilerden önceden izin alınmak suretiyle fotoğraf, video ve ses kaydı tekniklerinden yararlanılarak araştırma verileri toplanmıştır.

Araştırmada ortaya çıkan veri setine betimsel analiz uygulanmıştır. Betimsel analizde, “elde edilen bulgular önceden belirlenen temalara uygun bir biçimde yorumlanmaktadır” (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 239). Bununla birlikte çalışma grubunda yer alan 10 kaynak kişi ve konuyla ilgili açıklamaları; KK1-KK2. şeklinde kısaltmalarla belirtilmiştir.

Gözlem ve görüşmeler aracılığıyla fotoğraf, video ve ses kaydıyla elde edilen veriler kaynak kişilerin izinleri dâhilinde anlam bütünlüğü bozulmadan bulgular kısmındaki metinlerdeki akışa uygun kısımlarda konumlandırılmıştır. Kaynak kişilerle ilgili künye bilgileri ve araştırma ile ilgili diğer fotoğraflar çalışmanın ekler bölümünde yer almıştır.

1. Mamo Dede'nin Hayatı ve Dede Garkın Ocağı Ritüellerinde Konumlanışı

Rumkale Çepni talip toplulukları arasında Mamo Dede'nin yaşadığı dönem sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan bölgedeki toplumsal kırılmaların yaşandığı yoğun bir süreci kapsamı nedeniyle farklı bir yerde durmaktadır. Bu açıdan onun hayatı, bireysel yaşanmışlıklarla birlikte Çepni toplumunun gündelik hayatını düzenleyen geleneksel yaşantı biçimlerinin önceki dönemlere göre giderek hızlanarak değiştiği / dönüştüğü ve nihayetinde oluşan yeni hayat tarzına uyum sağlanmaya çalışılan bir dönemi temsil etmektedir.

Mehmet Kocakça, yöredeki telaffuz edilen adıyla Mamo Dede, Alevi ocağı geleneği içerisinde yaşamını ve inanç uygulamalarını sürdüren bir aile içerisinde 06 Şubat 1922 tarihinde Adıyaman ili, Besni ilçesine bağlı Yusufan (Yusufoğlu) / Konuklu Köyünde doğdu. Derviş (Ö. 1989), Feyzullah (Ö. 2008) ve Mehmet (1987) isimli üç erkek kardeşin en küçüğü olarak inanç yoluna bağlı ilk terbiyesini ve öğrenimini babası Ali Kocakça (Ö. 1961) Dededen aldı. Ali Dede, Rumkale Çepnilerinin inanç önderlerinden özel bir şahsiyetti. Dede Garkın Ocağı süreği çerçevesinde cem ve diğer toplumsal törenleri yürütmekteydi. Alevi itikat gelenekleri ve pratikleriyle birlikte Kur'an'ı Kerim'i hatmetmiş, İslam dininin zâhîrî ve batınî yönleriyle ilgili birçok konuya hâkim olan bir kişiliğe sahipti. Gaziantep kent merkezinde tanıdığı ve sohbet ettiği Dedeler, babalar, müftüler ve din görevlileri gibi çeşitli inanç çevreleri onun bu özelliğini sohbetlerinde dile getirerek teslim etmişlerdir (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 25.07.2023, KK6, Kişisel Görüşme, 29.08.2023).

Şekil 1

Ali Kocakça Dede (Kazım Kocakça Arşivi, 25.07.2023)

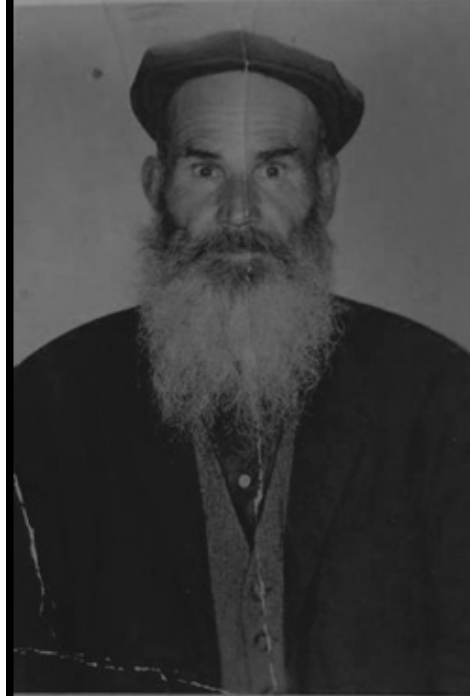


Mamo Dede, ilkokulu düzenli bir şekilde okuyamamıştır. Ocakzâde olarak Dede ailesi, her ne kadar talipleri içerisinde yerleşik bir hayat yaşıyor gibi görülse de Rumkale bölgesi dışında çevre iller başta olmak üzere Anadolu'daki farklı bölgelerdeki talipleri görmek için konar-göçer bir yaşam tarzını arz etmesi durumu, onun sürekli aynı okula devam etmesini zorlaştırmıştır. O nedenle Mamo Dede, Sarılar köyünde eskiden okul olmadığı için bir dönem Gaziantep kent merkezindeki Saçaklı Mahallesi ve Düztepe Mahallesi bulunan ilköğretim okullarında örgün eğitimini sürdürmeye çalışarak ilköğrenimi, ardından ortaöğrenimini tamamlamıştır (KK3, Kişisel Görüşme, 25.07.2023).

1960'lı yıllarda Gaziantep kent merkezindeki Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toprak Mahsulleri Ofisinde alım-satım eksper (uzmanı) olarak memurluğa başlayan Mamo Dede, o yıllarda Düztepe Mahallesi bir ev satın almış ve orada beş çocuklu ailesiyle birlikte yaşamıştır. Böyle bir düzen içerisinde sürdürdüğü hayatı Sarılar köyünde yaşayan babası Ali Dede'nin Hakk'a yürümesiyle değişecektir. Ali Dede'nin Hakk'a yürümesiyle ocağa bağlı ritüellerin yürütülmesi görevi öncelikle ocakzâde evlatlarına düşmektedir. Aile büyükleri bir araya gelerek bu görevin kimin yürütmesi gerektiği konusunda görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Diğer erkek kardeşlerden ziyade ailenin küçük evladı olması ve bu görevi en iyi şekilde yürütebilecek özelliklere sahip olması düşünüldüğü için ocağın Dedelik görevini onun sürdürmesi istenmiştir. Ancak kendisi, Gaziantep kent merkezinde yaşamaktadır. Evlidir ve beş tane kız çocuğu bulunmaktadır. Mevcut şartlar içerisinde uygun bir düzen kurmuştur. O nedenle eşi Fatma Kocaakça (Ö.1991) Ana onun bu görevi kabul etmesini istememiştir. Çünkü görevi kabul ederse, taliplerinin yoğun bir şekilde yaşadığı Rumkale bölgesine göç etmek zorunda olduklarını bilmektedir. (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Şekil 2

Mamo (Mehmet) Kocaakça Dede (Rıza Kocaakça Arşivi, 29.08.2023)



Mamo Dede'nin o dönemde beş tane çocuğu vardır. Aile büyükleri, şehirde yaşayarak az miktarda aldığı memurluk maaşının zaten kendisine yetmediğini, eğer Dedelik görevini kabul edip köye yerleşir ve taliplerinin arasına kalırsa maddi ve manevi hiçbir sıkıntısının olmayacağını, ayrıca köklü ve tarihi bir ocak geleneği içerisinde yer alan ailenin bu geleneği mutlak suretle sürdürmesi gerektiği konusunda onu ikna etmeye çalışmışlardır. Neticede içinde bulunduğu zaman ve akrabalık durumlarına dayalı olarak ocak süreğinin sürdürülmesiyle birlikte hem aile büyükleri hem de taliplerinin yoğun

istekleri doğrultusunda o dönemdeki mevcut şartlarla ortaya çıkan yolun yürütülmesi meselesinin önemine binaen bu sorumluluğu alarak toplumun Dedelik görevini kabul etmiştir. Böylece Sarılar köyüne yerleşerek âdeta bu yolun sürdürülmesine ve toplumuna kendisini adanmıştır (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Sarılar Köyüne yerleşen Mamo Dede, cediti gibi Çepni toplumunun cemleriyle birlikte her türlü düğün, nişan, kına, cenaze, kurban, ziyaret uygulamaları gibi sosyal ve kültürel pek çok organizasyonu yürütmüştür. Görevini yürüttüğü ilk dönemde, aile büyükleri ve taliplerinin bir kısmı kendisinin erkek evladı olmadığı için ilerleyen dönemde yol ve erkân yürütmesi için erkek evlada sahip olması gerektiği konusunda telkinlerde bulunmuşlardır. O nedenle kısa bir süre sonra tekrar evlenmesi ve erkek evlatlara sahip olması gerektiğine aile büyükleriyle birlikte karar verilmiştir. Bu amaçla, ilk evliliğinden olan eşini ve beş kız evladını Düztepe Mahallesiindeki evlerine yerleştirerek onların sorumluluğunu üstlenmeye devam etmiştir. Aynı zamanda Rumkale Bölgesinde tanınan ve saygı gören Musa Kazım ocağı Dedelerinden Bektaş Piroğlu (Ö.30.09.2018, Manisa) Dede'nin kızı Gülsüm Ana ile ikinci kez evlendirilmiştir. Nitekim bu evlilikten beş erkek ve bir de kız çocuğu dünyaya gelmiştir (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

1970'li yıllarla başlayan köyden kentlere hatta yurtdışına göç etme dalgası, talip topluluklarında bu yöndeki imkânları elde etme isteği yaratmıştır. Ayrıca o dönemde hareketlenen çeşitli siyasi ve ideolojik fikir akımları ülkedeki bütün toplumsal kesimleri etkilediği gibi Çepni toplumunu da daha ziyade olumsuz biçimde etkilemiştir. Bu siyasi ve politik fraksiyonlar 1980 darbesi ile gerçekleşen devrimle birlikte ivme kazanarak toplumsal değişim ve dönüşümü giderek hızlandırmıştır. Mamo Dede'nin süreci ve geleneksel uygulamaları bu gelişmelerden olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Yaşadıkları siyasi, ideolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik olumsuz şartlar nedeniyle sağlığı iyice bozulduğu için önce kısmi bir felçlik geçirmiş, ardından 04 Aralık 1987 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi, Sarılar köyünde yer alan Üç Doru Mezarlığında toprağa verilmiştir (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Şekil 3-4

Mamo Dede'nin Üç Doru'daki Mezarı Önden ve Arkadan Görünüş (E. Akman Arşivi, 06.01.2018)



2. Mamo Dede'nin Mürşid, Pir, Ocak Sistemi İçerindeki Yeri

Alevi inanç sisteminde Dede ocakları ve Dedelik kurumu, toplumsal açıdan oluşturulan kadim değerler sisteminin hem inanç yapısını hem de örgütlenme biçimlerinin görüleceği sosyal, kültürel ve ekonomik bir bütünleşmenin merkezinde yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında ocak sistemlerine

bağlı örgütlenme ve uygulamaların yürütülmesi ile gelecek kuşaklara taşınmasında ocaklar özgün bir yerde durmaktadır. Mamo Dede'nin tarihsel süreçte ceddinden miras alarak sürdürmeye çalıştığı Dede Garkın Ocağı süreği, Anadolu'da coğrafi açıdan yaygın olan mürşid ocaklardan biridir. Ocağın talibi olan Alevi toplumunda yerleşik özellikler taşıyacak biçimde sözlü kültüre dayalı menâkıp anlatıları halen varlığını sürdürmektedir. Ancak, sözlü anlatılara dayalı bu kültürel belleğin alan yazındaki bilgilerle gerçekliğinin mukayeseli biçimde incelenmesi kaynakların teyidi bakımından önemli görülmektedir. O nedenle Mamo Dede'nin bu ocaktaki konumuna geçmeden önce Dede Garkın Ocağıyla ilgili literatürdeki tabloyu ana hatlarıyla gözden geçirmenin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Dede Garkın Ocağının tarihiyle ilgili temel kaynak çalışmaları yürüten Ocak (2021), inanç önderi Dede Garkın'ın hayatı ve tarihsel kişiliğini ele alarak onu, 13. yüzyıl Anadolu'sunda yaşamış yayılmacı (kolonizatör) bir Türkmen derviş olarak tanımlamıştır. Yine Erünsel ve Ocak (2014)'ın hazırladığı Elvan Çelebi (Ö.1358-59) tarafından yazılmış olan *Menakıbu'l-Kutsiyye fî Menâsıbi'l-Ünsiyye* adlı eserde onun, 13. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelen erenler topluluğunun liderlerinden biri olup, Dede Garkın (Kargın) veya Seyyid Dede Garkın adıyla tanınan *vefâiyye* tarikatının Türkmen Şeyhi ya da Pir'i olduğu belirtilmiştir. (Uzun) Firdevsi Rumi' (1453-Ö.?) tarafından 15. yüzyılda yazıldığı düşünülen *Velâyetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli)* adlı eserde, Dede Garkın'ın günümüzdeki Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşamakta olan bir Türkmen babası olarak Hacı Bektaş Veli ile aynı dönemde yaşayan, dervişlerinin geyik derisinden yapılmış bir çeşit tarikat başlığı (tâc) giydiği bir tarikatın şeyhi olduğu ifade edilmiştir. Aynı eserde buna benzer bir tâci Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden İbrahim Hacı'ya giydirdiği, bunu gören Dede Garkın oğullarıyla İbrahim Hacı oğulları arasında anlaşmazlık çıktığı ve nihayetinde ortaya çıkan davayı Dede Garkın evlatlarının kazanarak tarikatlarının o dönemki sembolü olan geyik derisi tâci giyme hakkına sahip oldukları belirtilmiştir (Ocak, 2014, s. 32; Dedekargınoğlu, 2018, ss. 129-131).

Menakıbu-l Kudsiyye'de ayrıca sözlü anlatılara ve çeşitli kaynaklara konu olan Baba İlyas Horasânî'nin Seyyid Dede Garkın'ın halifesi veya tarikat çevresinden müridi olması konusuna da açıklık getirilerek onun bu niteliklerinin ötesinde soy ve silsilesi bakımından Dede Garkın Ocağı ailesinin bir evladı olduğu 680. beyitte geçen:

*"Dede Garkın kim cedd-i a'lâdur
Zikri anun kamudan evlâdur"*

sözleriyle açık bir dille tespit edildiği görülmektedir (Ocak, 2014, s. 33). Ayrıca eserde, Seyyid Dede Garkın'ın kısa sürede Anadolu'da büyük bir ün kazandığı, binlerce müridinin olduğu ve kerametlerinin yayılması sonucu devrin sultanı (Artuklu hükümdarı Nizam-al Din İbrahim olması muhtemel) ve vezirleri tarafından sınındığı, ardından gerçek bir veli olduğunun anlaşılması sonucunda sultanın ondan af dilediği ve kendisine yaşadığı bölgede on yedi köyü vakfettiği aktarılmaktadır (Dedekargınoğlu, 2018, s. 137). O dönemde Dede Garkın'ın dört yüz halifesi olduğu ve zamanla bu sayının arttığı Baba İlyas ile Baba İshak'ın yanı sıra Şeyh Osman, Aynu'd Devle Dede (Ayna Dola), Bağdın Hacı, Mihman Hacı, Ali Seydi, Şeyh İbrahim, Baba Arslanoğlu ve Dirge Baba adlı halifelerinin ekolu içinde önem kazandığı bildirilmektedir (Ocak, 2014, s. 33; Aksüt, 2020, s. 37).

Dede Garkın'ın yaşadığı zaman dilimi Anadolu'sunda 11. yüzyılda artarak 12. yüzyılın sonuna kadar devam eden Türkmen göçlerinin gerçekleştiği bir sosyal ve kültürel hareketlilik söz konusudur. Göçlerle gelen Horasan Erenlerinin etkisiyle şehir merkezlerinde ve kırsal bölgelerde tasavvufi kültüre bağlı kurumsallaşmaların başladığı, "baba", "Dede", "abdâl", "sultan", "ata" ünvanlı inanç önderlerinin kişiliklerinde kam/ozan özelliklerini taşıdığı ve Anadolu'nun Türk yerleşkesi haline gelmesi ile İslam tasavvufu içeren dünya ve âhiret algısının bu gezici dervişler aracılığıyla giderek yayıldığı görülmektedir (Ocak, 2021). Aynı dönemde Ocak (2021), Fuat Köprülü (1890-1966) tarafından öne sürülen Horasan dervişlerinin Hâce Ahmet Yesevi (1093-1166) tarafından gönderildiği tezinin eksik olduğunu belirterek Seyyid Dede Garkın'ın esasında Şeyh Tacü'l Ârifin Es-Seyyid Ebu'l Vefâ (1026-1107) tarafından Anadolu'ya gönderilmiş vefâiyye ekolünü temsil eden bir sûfi şahsiyet olduğunu

¹ 14. yüzyılın ikinci yarısı ya da 16. yüzyılın başlarında yazıldığı düşünülen eserin kim tarafından ve ne zaman yazıldığı konusunda tartışmalar sürmektedir. Ancak, Abdülbaki Gölpınarlı kendi kullandığı kaynağın Osmanlı dönemi yazarı Firdevsî-i Rûmî'ye ait olduğunu ve 15. Yüzyılın sonunda yazıldığını öne sürmüştür (Ocak, 1996).

öne sürmektedir. Ayrıca Yesevîyye ekolü dervişlerinin aynı dönemde Emirci Sultan (12-13.yüzyıl ?) ile farklı bir koldan Anadolu'ya yerleştiğini de eklemektedir. Şahin (2014)'de benzer bir görüşle, Seyyid Dede Garkın'ı, Şeyh Ebu'l Vefâ'nın vefatından yaklaşık yüz yıl sonra vefaiyye ekolünün Anadolu'daki en önemli temsilcisi olarak kendi adıyla kurduğu tarikatla bu geleneği sürdüren Türkmen Şeyhi olarak tanımlamaktadır. Kendisinden sonra bu geleneğin, ocakzâde evlatları ve tarikat mensuplarıyla geniş bir coğrafyada ve uzun zaman diliminde etkisini sürdürmeye hâlen devam ettiğini belirtmektedir.

Karakaya-Stump (2015) bu konuyla ilgili A. Yaşar Ocak ile aynı görüşü paylaşmakla birlikte Anadolu'daki ocakların erken dönem temelinde *Kalenderiyye* ve *Vefâiyye* ekollerinin bulunduğunu savunmaktadır. Nitekim 13. yüzyılda Türkmen toplumlar üzerinde etkili olan Vefâiyye ve Kalenderiyye ekollerinin Selçuklu Devletiyle siyasi-ekonomik mücadelesi sürecinde Babaî Ayaklanmasına neden olan vakaların ardından kurulacak olan Osmanlı Devletinin temellendirilmesinde Vefâiyye ekolü mensubu tarihsel şahsiyetlerin önemli rol oynadığı bilinmektedir. Geyikli Baba (1275-1350), Hacı Bektaş-ı Veli (1209-1271), Şeyh Edebalı (1206-1326) gibi sûfi şahsiyetler Osmanlı beyliği sahasında; Eretnaoğlu beyliği arazisinde, Mecitözü civarında Elvan Çelebi (?); Malatya, Urfa ve Mardin'i içine alan Güney Doğu Anadolu Bölgesinde bizzat Dede Garkın'a bağlı toplulukların faaliyet gösterdikleri görülmektedir (Erünsel & Ocak, 2014, s. 10).

Dede Garkın ve ailesi tarafından kurulan ocağa yönelik diğer bir görüş ise Garkın (Karkın) adının oğuzların 24 boyundan biri olması etrafında şekillenmektedir. Ocak (2021), bu kavramın oğuzların Kargin boyunun Dedesi / lideri anlamında kullanılmış olabileceğini öne sürmektedir. Sümer'de (2001) aynı biçimde Oğuzların 24 boyundan 5. sırada belirtilen Karkın boyuna nispetle Kalaç (Halaç) adıyla da tanınan Karkınlılara ait tespit edilebilen altmış iki yerleşim yerinin Anadolu'da olduğunu; özellikle Sivas, Manisa, Balıkesir ve Afyonkarahisar bölgelerine 12. ve 14. yüzyıllarda Karkın boyunun topluluklar halinde yerleştiğini aktarmaktadır. Bununla birlikte Anadolu'daki Karkın toplulukları içinde nüfus bakımından en önemlileri Halep Türkmenleri, Dulkadirli ve Hamîdîli'nin Eğirdir kazasında bulunmaktadır. Bunlardan Halep Türkmenleri arasındaki Karkın oymağının 16. yüzyılda Antep yöresini yurt tuttuğu görülmektedir. 17. yüzyılın ortalarından itibaren bu topluluğun bir kısmı yerleşik hayata geçmiş, bunun sonucunda bölgede "Oturak Karkın" ve "Göçer Karkın" olmak üzere iki kol ortaya çıkmıştır.

Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesinde yaşayan Dulkadirli boyu içerisinde Dede Garkın'a nispet edilen bir zaviye yer almaktaydı. Çorum, Gaziantep, Diyarbakır, Bilecik, Mardin ve Malatya'da Karkın boyuna mensup topluluklardan oluşan köyler bulunmaktadır. Naci Kum; Malatya'nın Fethiye Bucağına bağlı Dede Garkın Köyüne gitmiş ve burada bazı görüşmeler gerçekleştirmiştir. Diyarbakır'ın Bismil ilçesindeki Alevi topluluklarının çoğunlukla Büyükkadıkendi Köyünde oturduğunu ve Dede Garkın Ocağı talibi olduklarını belirtmiştir. Ayrıca, K. Maraş'ın Pazarcık bölgesinde Dede Garkınlıların yaşadığı köyler olduğunu, Dede Garkın Ocağının müşid ocağı olması nedeniyle Anadolu'nun birçok yerinde talip topluluğun bulunabileceğini ifade etmiştir (Öztelli, 1959). Günümüzdeki Çorum ilinde ve Mardin Derik ilçesine bağlı Dedeköy (Dedekargın)'de Seyyid Dede Garkın'a ait olduğuna inanılan ve yöre halkı tarafından ziyaret mekânı olarak kutsallaştırılan bir türbe ve etrafında mezar kalıntıları bulunmaktadır. Dedekargınoğlu (2018), Seyyid Dede Garkın'ın; Mardin ili, Kızıltepe ve Derik ilçeleri ile Şanlıurfa ili, Viranşehir ilçesi üçgeni içerisinde kalan bölgedeki Büyük Circip Çayı ile Halep-Musul yolunun kesiştiği yerdeki Mardin ili, Derik ilçesine bağlı Dedeköy ve çevresinde yaşadığını belirtmektedir.

Bununla birlikte Garkın (Karkın) adının oğuz boyuyla ilgili olması nedeniyle Dede Garkın olarak bilinen şahsiyetin asıl adının "Şeyh Nu'man" olduğu Dede Garkın Ocağı evlatlarına ait 1499 ve 1556 yılı tarihli iki icazetnameye dayandırılarak tespit edilmektedir. Bu belgelerde Dede Garkın, Şeyh Nu'man el-Garkınî olarak zikredilmektedir. Dolayısıyla Ocak (2021) ve Aksüt (2004), Şeyh Nu'man'ın Karkın boyunun inanç önderi, Dedesi veya boy beyi olarak ocak mensupları ve talip toplulukları tarafından "Dede Garkın" lakabıyla meşhur edildiğini ifade etmektedir.

1556 yılına ait icazetnamede ise Ocak (2021), Dede Garkın'ın Baba İlyas Horasâni'nin soy bakımından Dedesi olduğunu gösteren bir soy ve silsilesine dikkat çekmektedir. Burada; Şeyh İlyas el-Garkınî adlı şahsiyetin, Şeyh Şeref-edin el-Garkınî'nin oğlu olduğu, onun da Şeyh Nu'man el-Garkınî'nin (Dede Garkın) oğlu olduğu görülmektedir. Ocak (2021) ayrıca söz konusu icazetname ile Dede Garkın Ocağının "Garkınî tarikatı" adıyla kayda geçtiğinin bir belgesini de gözler önüne

sermektedir. Bu belgeden hareketle Ocak (2014), *Menakıbu-l Kudsiyye*'deki veriler doğrultusunda Dede Garkın ile Baba İlyas Horasâni ailesinin soy kütüğünün bir kısmını tablodaki şekliyle tespit etmiştir:

Tablo 1

Seyyid Dede Garkın'ın Baba İlyas Horasani Ailesine Bağlı Soy Ağacı (Ocak, 2014)

Seyyid Dede Garkın (Şeyh Nu'man)				
Baba İlyas Horasâni (Ö. 1240)				
Ömer Paşa (?)	Ebu'l-Baka Yahya Paşa (?)	Ebu'z-Ziya Mahmut Paşa (1240)	Ebu'l-Vefâ Halis Paşa (?)	Muhlis Paşa (1290)
Âşık Ali Paşa (1332)				
	Can (?)	Elvan Çelebi (Ö. 1358-59)	Süleyman / Selman (?)	
			Şeyh Yahya (?)	
			Derviş Ahmed 1484?Âşık/ Âşıkpaşazade	

Ocak, aynı zamanda bu soy haritası ile erken dönemde böyle bir tarikat silsilesinin de oluştuğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Garkın'ın tarikatının 15. ve 16. yüzyılda varlığıyla o dönemde bu tarikata bağlı bir ocağın da var olduğu söylenebilmektedir.

Mamo Dede, henüz kültürel coğrafya eksenini tam olarak belirlenemeyen ancak; ana hatlarıyla çizilen böyle bir literatür tablosu içerisinde tanımlanabilen köklü bir inanç kültürü mirasının son temsilcilerinden biri olarak yaşadığı dönemde Dede Garkın Ocağının Rumkale Bölgesindeki koluna bağlı süreğini yürütmeye çalışmış bir aileye mensuptur. Ataları, 13. yüzyılda Horasan Bölgesinin Nişabur kentinden başlayan göçleriyle günümüzdeki İran ve Irak üzerinden Mardin'e gelmiş, burada bir süre kaldıktan sonra Diyarbakır istikametinden göçlerini sürdürerek Malatya iline yerleşmişlerdir. Burada göçmen nüfusunun giderek artması nedeniyle Malatya'dan yine Dede Garkın talibi olan toplumların yaşadığı bugünkü Adıyaman ilinin Besni ilçesinde yer alan Yusufan Köyüne gelip oraya yerleşmişlerdir. Bu göçler sırasında toplulukla gelen ailelerden bir bölümü konak kurulan yerlerde kalmayı tercih etmişlerdir. Yusufan köyünde takribi elli yıl kadar kaldıktan sonra ailenin bir bölümü Çepni boyuna mensup taliplerin yaşadığı Rumkale bölgesine göç etmiştir. Sürec içerisinde nüfus yoğunluğundan dolayı göçle gelen aynı boydan ailelerin bir grubu Manisa, Balıkesir ve İzmir gibi Batı Anadolu bölgelerine, diğer bir grubu ise İç Anadolu Bölgesi çevresindeki Kırıkkale, Kırşehir, Çorum bölgelerine yerleşmişlerdir (KK2, Kişisel Görüşme, 25.11.2017; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Adıyaman'ın Besni ilçesindeki Yusufan Köyü bu boyun üç oymağından kurulmuştur. Bu oymağın bir tanesi "Dedeler", bir tanesi "Tilkolar" diğeri ise "Karabeyler" adlı oymaklardır. Dedelerin, Rumkale bölgesine gelmelerinin sebebi bu bölgedeki Çepni talip toplumunun daveti üzerinedir. Bu toplum, Hazar Gölü kıyısından göçlerini başlatan Kayı Boyuna mensup bir topluluğu Anadolu'ya doğru gerçekleştirilecek bir göç esnasında korumak maksadı ile günümüzdeki İran, Irak, Suriye üzerindeki güzergâhtan gelerek Rumkale bölgesi civarında yerel eşkıyaların saldırısı sonucu yaralanarak vefat eden Çepni boy beyinin (?) bölgede defnedilmesinin akabinde bu beyin eşi Sarı Ana / Sarı Kadın ve ailesinin eşini yalnız bırakmamak için defnedilen yerde kalmak istemesi sonucunda öncelikle Fırat Nehrinin kenarında yer alan mağaralar bölgesindeki Ilıcak deneni konuma yerleştiği, daha sonra

bugün adına *Sarılar Köyü* denilen yere konduğu bilinmektedir. Sarı Kadın'ın ailesi ve beraberindeki bir grup, göçü burada sonlandırmıştır. Kayı boyu mensupları ve onları koruyan Çepni topluluğu Batı Anadolu bölgesine doğru göçü sürdürmeye devam etmiş ve süreç içerisinde o bölgeye yerleşmişlerdir (Akman, 2022, ss. 314-315).

Rumkale bölgesine yakın olan Yusufan Köyü Dedeleri ile Sarılar Köyünü yurt edinen Çepni toplumu arasındaki kültürel etkileşim ve inanç bağlamında bir olmaları nedeniyle Dedegarkın ocağının talibi olmuşlardır. Sarılar köyündeki toplumun nüfusu zamanla giderek artmış ve bu gelişmenin sonucunda Sarılar Köyünden ayrılan aileler, aynı bölgede önce Kuzuyatağı (Miseri) Köyünü, ardından Hasanoğlu, sonra Kızboğan Köylerini kurmuşlardır. Kuzuyatağından ayrılan aileler ise önce Bülbül Köyünü, ardından Halilbaş Köylerini kurmuşlardır. Bu köylerde yaşayan Çepni toplumu süreç içerisinde Dede Garkın Ocağının yol talipleri olmuştur (Akman, 2022, s. 314; KK2, Kişisel Görüşme, 25.11.2017, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Rumkale Çepnileri arasında Mamo Dede'nin ocakzâde olarak süreğini yürüttüğü yol; "Dede Garkın" ya da "Sultan Yusuf Dede Garkın Ocağı" olarak adlandırılmaktadır (KK1-Kişisel Görüşme 08.12.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 15.11.2024). Kum (1945), farklı yörelerde ocak talipleri tarafından adı Numan olarak zikredilen Dede Garkın'ın bu bölgede "Sultan Yusuf" olarak telaffuz edildiğini belirtmektedir. Kışlal ve Yeşilyurt (1999, s. 198), Malatya'daki Şeyh İbrahim ve Ali Seydi ocağı taliplerinin de Dede Garkın Ocağını bu isimle adlandırdıklarını bildirmektedir. Ayrıca Malatya'da Sultan Yusuf'a atfedilen bir türbe / yatır bulunduğu ve ocak taliplerinin burayı da çeşitli zamanlarda ziyaret ettikleri bilinmektedir. Aksüt (2020, ss. 139-143), bu bilgiyi doğrulamakta, Malatya iline bağlı Zeyve (Zaviye) Köyündeki ocak taliplerinin yolun kurucu ereni olarak tanımladıkları Sultan Yusuf'u referans gösterdiklerini, ancak; buna karşın 16, 17 ve 18. yüzyıl tahrir defterleri ve diğer Osmanlı belgelerinde, ayrıca Seyit Ednai'nin ocağın sözlü kültürüne de kaynaklık eden şiirlerinden çıkan anlam bütünlüğünden yola çıkılarak Sultan Yusuf'un Dede/Baba Garkın'ın kendisinden sonraki yolun ikinci kurucusu, ereni veya düzenleyicisi olan evladı olabileceği ya da ocağın kurucusu Numan'ın ocak geleneğindeki diğer bir sosyal adı olabileceğini vurgulamaktadır.

Kum (1945, s. 11)'un konuyla ilgili yürüttüğü Gaziantep ili halk bilimi araştırmalarında incelenen 5 Şevval 1263 (15 Eylül 1847) tarihli bir icazetnamede, Dede Garkın evladlarından Hüseyin baba oğlu Mehmet Baba Halife'ye, Hacı Bektaş Veli dergâhındaki Çelebi Celaleddin Efendi tarafından verilen, Mücerret Halife Seyyid Mahmud Dede Baba'nın tasdikleri ve mühürleri ile dergâhtaki 12 hizmet ve post sahibi babalarla 13 Çelebiyan'ın imza ve tasdiklerini taşıyan bu belgede; Dede Garkın evladı Mehmet Halife Baba'nın torunlarından Mehmet Dede'nin oğulları ve kardeşi Ökkâş Dede'nin evlatlarının "Karginer" soyadı ile kent merkezinde yaşadıkları ve Dede Garkın Ocağı Dedelerinin Malatya, Çorum, Gaziantep, Adana ve Kayseri ili Pınarbaşı ilçesinde yaşayan Türkmen topluluklarına önderlik ettiği bildirilmektedir. Aynı belgede, Dede Garkın Ocağı talibi olan Çepnilerin; Trabzon ve Kars ili çevresi ile Antep'in Rumkale Kazasında yer alan Sarılar, Misyri ve Hasanoğlu köyleri dâhil olmak üzere Aydın ve Balıkesir vilayetlerinde yoğun bir nüfusu teşkil ettiği belirtilmektedir.

Kum (1945, ss. 11-12)'un açıkladığı 5 Safer 1239 (11 Ekim 1823) tarihli bir "şer'i ilâm" (deri üzerine yazılı vesika) belgesinde, Rumkale Kazası Naibi Seyyid Mustafa tarafından Dede Garkın evlatlarından Şeyh Cafar (Cafer) bin Mehmet Curra Dede'ye evlatlık ve meşihat (şeyh) beratı verildiği görülmektedir. Diğer bir vesikada Mehmet Curra Dede'ye 19 Kasım 1823 (15 Rebi'ül-Evvel 1239) tarihinde Halep Naibi Mehmet Said tarafından imzalı ve müdürlü bir şekilde "berat" verilmiştir. 18 Aralık 1823 (15 Rebi'ül-Ahir 1239) tarihinde Naib Mehmet Said Efendi tarafından Mehmet Curra Dede'ye mühürlü "şer'i hüccet" belgesi verilmiştir. Bu vesikada; Dede Garkın evladı Mehmet Curra Dede'ye Rumkale Bölgesindeki bütün Çepni topluluklarının tabi olduğuna dair "şühût" (şahit) edildiği 17 şahit huzurunda tespit edilmiştir.

Günümüzde yaşayan Çepni toplumu arasında Mamo Dede'nin soy ve silsile bakımından adı en çok zikredilen cediti; Seyyid Kel Meytizade² Dede'dir. Kel Meytizade; Malatya'dan Adıyaman Yusufan Köyüne ilk yerleşen kişilerdendir. Ayrıca Sarılar Köyüne taliplerinin görmek için gelen ilk

2 Rumkale ve Adıyaman Besni Bölgesinde "Mehdi" adı, yöresel ağızda "Meyti" olarak telaffuz edilmektedir.

dedelerdendir. Toplumda onun birçok kerameti menkıbevi bir şekilde aktarılmaktadır.³ Bunlardan biri şöyledir:

Taliplerince onun Sarılar Köyüne geldiği bir zaman diliminde, şimdiki Çıralık Ziyareti civarında diğer yol erenleriyle buluşarak ormanlık alanda ışık/nur yayma kerameti gösterdiği ve toplumca şahit olunan bu vakanın ardından o bölgede sır olduğuna inanılmaktadır. O anda talipleri ona yaklaşmak için ziyaret alanındaki o bölgeyi karış karış aramışlardır. Fakat Meyti Dede'yi bulamamışlardır. Yaşanan bu hadisenin hatırası ve yeniden manevi olarak ona kavuşmak ya da onun manevi etkisine yaklaşmak için her yıl Çıralık mevkiinde, onun adına inşa edilmiş olan sembolik bir makam türbesi civarında düzenlenen çeşitli faaliyetler, Kel Meyti Dede'nin yeniden o kutsal mekâna gelerek talipleriyle bir araya geleceği umuduyla Mayıs ayının birinci haftası sonuna gelecek biçimde, Türkiye ve dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen talipleri huzurunda, bayram havasında gerçekleştirilmektedir. Kel Meytizade'nin soy ve silsilesinden yakın dönemde bilinen evlatları, Ali Dede, Mamo/Mamed⁴ Dede ve Feyzullah Dede'dir. Feyzullah Dede'nin evlatları yol yürütmemiştir. Mamed Dede'nin evladı olmamıştır. Kardeşleri Ali Dede, Tekke (Besni/Yusufan)'den Çepni toplumuna dede olarak bu hizmeti yürütmesi için bölgeye gönderilmiştir. Ali Dede'nin üç evladı olmuştur. Bunlar, Derviş Dede, Mamo Dede ve amcasının adını alan Feyzullah (Fero) Dede'dir. Derviş Dede'nin dört erkek evladı olmuştur. Büyükten küçüğe adları, Ali, Hasan Hüseyin, Zeynel Abidin ve Dede Mehmet'tir. Feyzullah Dede'nin Mehmet ve Hüseyin adında iki evladı olmuş ancak; yol yürütmemişlerdir. Mamo Dede'nin ise Ali, Hüseyin, Rıza, Ali Ekber ve Mehmet adlarında beş evladı olmuştur. Fakat onlar da yol yürütmemişlerdir (KK2, Kişisel Görüşme, 25.11.2017, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023). Buradan Mamo Dede'nin cediti ve ocak evlatlarına ait şu şekilde bir soy ve silsile tablosu oluşmaktadır:

Tablo 2

Sultan Yusuf Dede Garkın Ocağı Yakın Dönem Soy ve Silsilesi

Kel Meytizade Dede (?)				
Ali Dede	Mamed/Mamo (Mehmet) Dede		Feyzullah Dede	
Ali Dede (Ö.1961)				
Derviş Kocaakça Dede (Ö.1989)	Feyzullah Kocaakça Dede (Ö.2008)		Mamo Kocaakça (Mehmet) Dede (1922-1987)	
Mamo (Mehmet) Kocaakça Dede (06.02.1922-04.12.1987)				
Ali Kocaakça	Hüseyin Kocaakça	Rıza Kocaakça	Ali Ekber Kocaakça	Mehmet Kocaakça

Mamo Dede'nin süreğini yürüttüğü Dede Garkın Ocağı Anadolu ve çevre coğrafyalarda talipleri bulunan Hacı Bektaş Veli ocağı, Ağuichen (Avuçan) ocağı, Baba Mansur ocağı, Hıdır Abdal ocağı, Sultan Sahak ocağı, Şeyh Ahmet ve Gözü Kızıl ocakları gibi mürşit ocaklardandır (Aksüt, 2023, s. 120). Mamo Dede'nin ceditinden kalma dört adet belge tespit edilmiştir. Bu belgelerden ikisi Ahi Berati / İcazetnamesi diğer iki tanesi ise Silsile-i İmâman belgeleridir.⁵ Bu belgeler aşağıda şu şekilde görülmektedir:

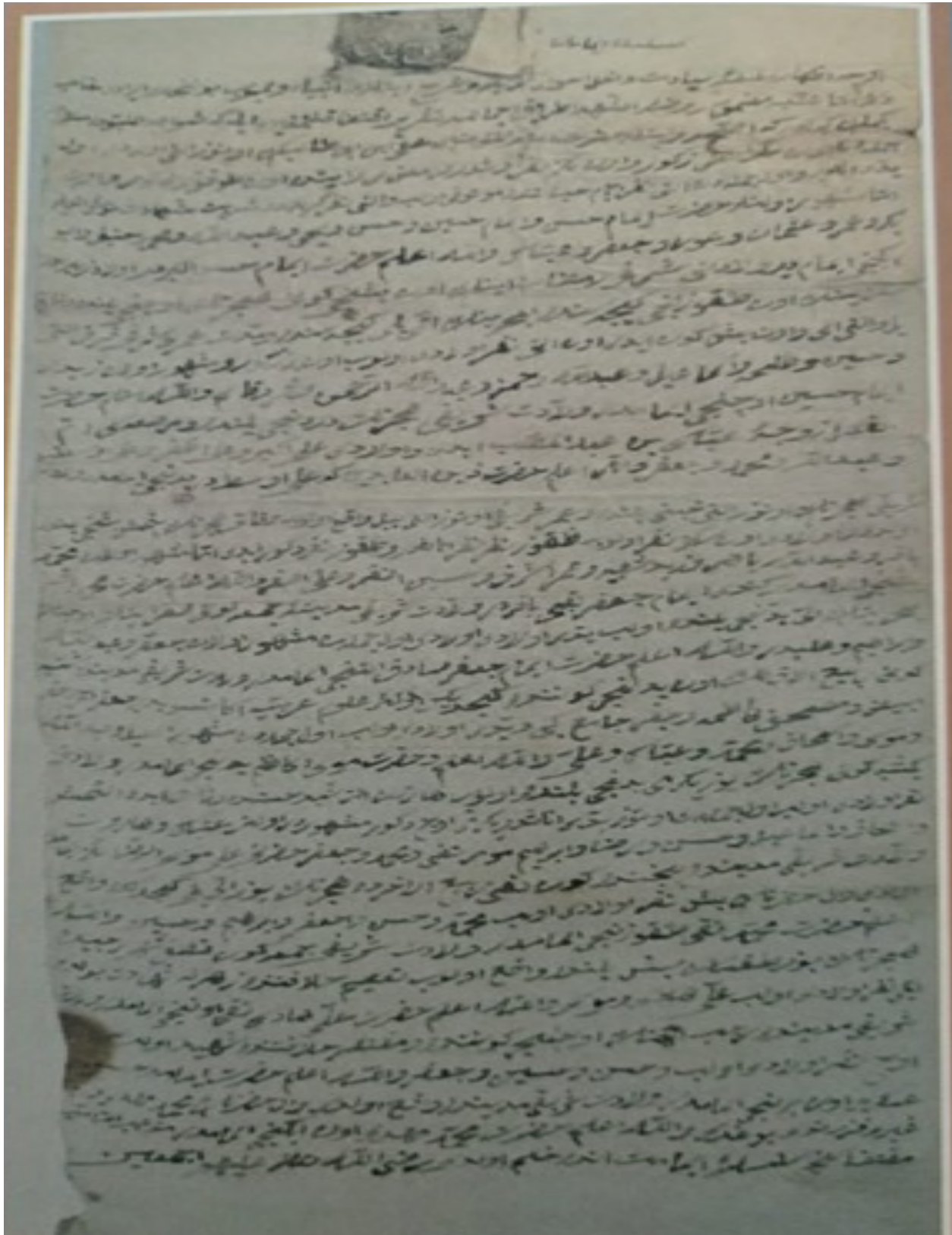
³ Makale sınırlarını aşmamak için sadece bir tanesi aktarılmıştır.

⁴ Yöresel ağızda "Mehmet" adı, "Mamed" ya da "Mamo" olarak telaffuz edilmektedir.

⁵ Mamo Dede'nin ceditine verilen Silsile-i İmâman, Ahi icazetnamesi ve diğer belgelerin hususları hakkında detaylı bilgiler bu makalenin sınırlarını aştığı için hazırlanmış olan çalışma bir sonraki sayıda yayınlanacaktır.

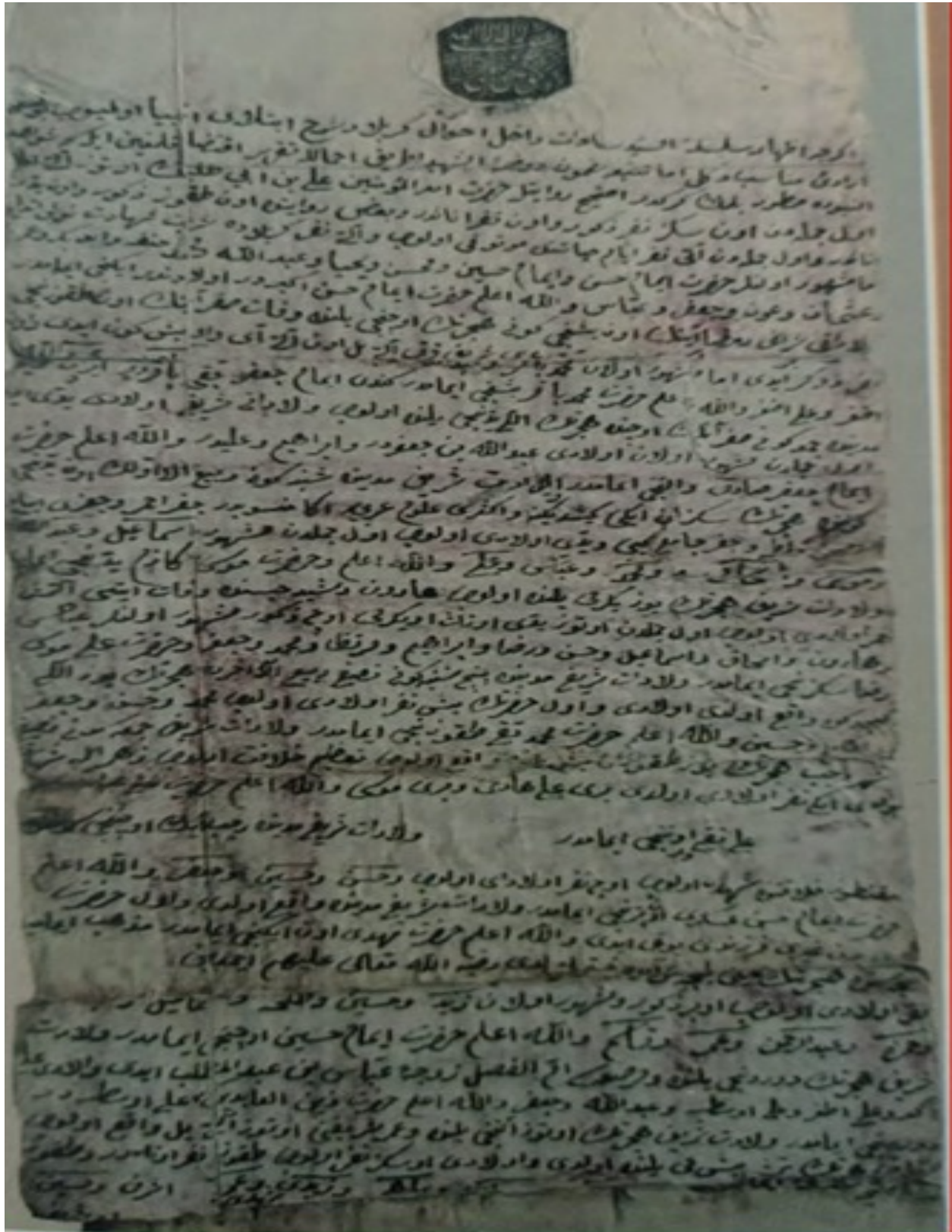
Şekil 5-6

Mamo Dede'nin Ceddine Verilen Silsile-i İmâman (Yalçın ve Yılmaz, 2017, ss. 182-183)



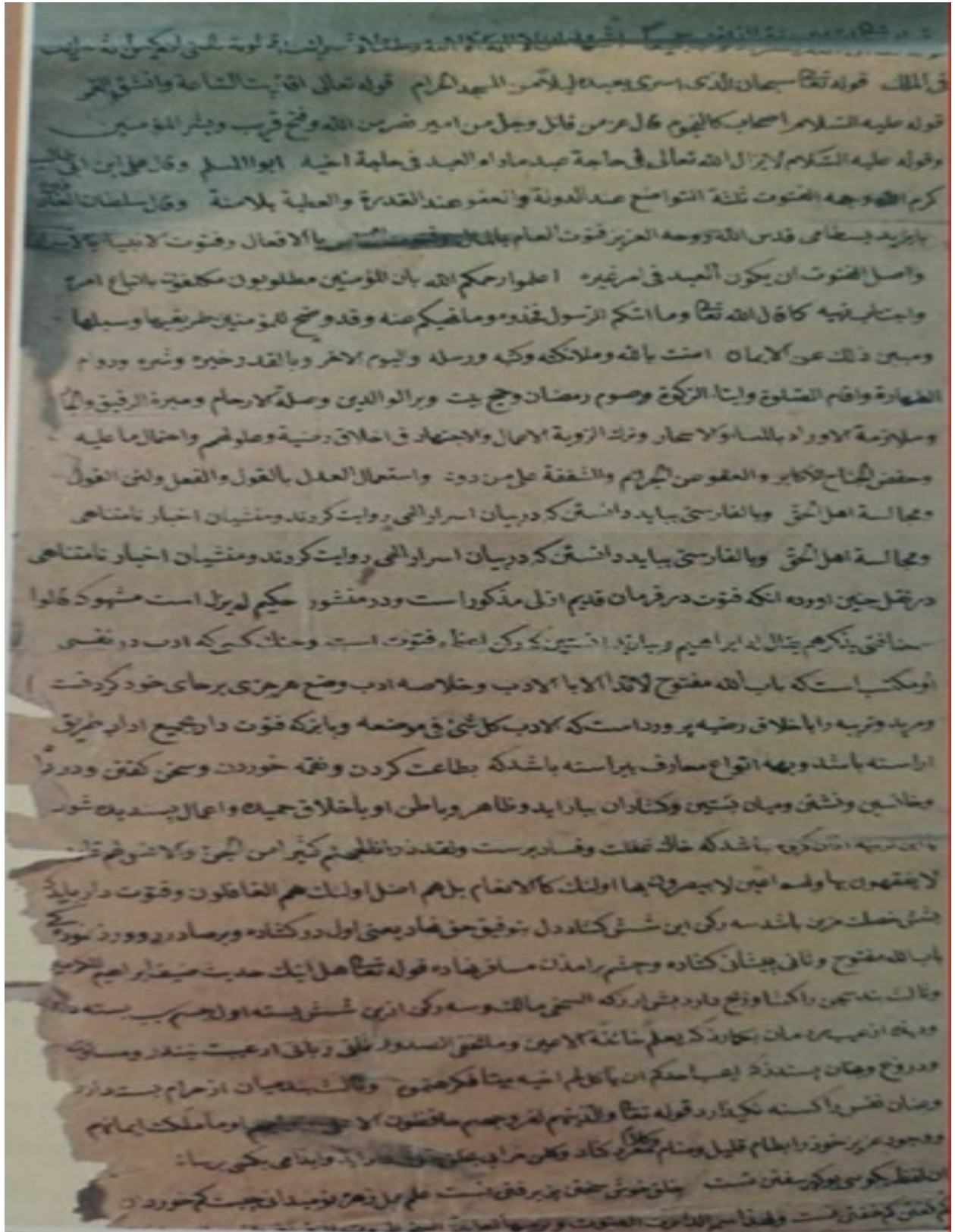
Şekil 5-6 (devamı)

Mamo Dede'nin Ceddine Verilen Silsile-i İmâman (Yalçın ve Yılmaz, 2017, ss. 182-183)



Şekil 7-8

Mamo Dede'nin Ceddine Ait Ahi İcazetname (Yalçın & Yılmaz, 2017, ss. 178-179)



Şekil 7-8 (devamı)

Mamo Dede'nin Ceddine Ait Ahi İcazetname (Yalçın & Yılmaz, 2017, ss. 178-179)

**3. Mamo Dede Dönemi Talip Toplulukları İnanç-Müzik Uygulamaları**

Ali Dede'nin 1961 yılında Hakk'a yürümesinin ardından taliplerinin rızasıyla posta niyaz edip ikrar vererek oturan Mamo Dede, Düztepe Mahallesiindeki evinden ayrılıp Sarılar Köyüne yerleşmiştir. 1970'li yıllarda talipleriyle birlikte yeniden köy yaşantısına uyum sağlamış ve başta Sarılar olmak üzere Rumkale Bölgesi çevresindeki Çepni toplumu yerleşkelerinde Dedelik görevini sürdürmüştür. Ayrıca Rumkale Bölgesi dışındaki talip topluluklarını da farklı zaman aralıklarında ziyaret ederek görgü/sorgu'dan geçirme erkânları üzerinden süreğini yürütmüştür (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Mamo Dede hizmetine başladığında Sarılar Köyü ve taliplerinin yaşadığı köyler bir bütün halinde olmuştur. Bir yıllık zaman döngüsü içerisinde uygulanan cemleriyle birlikte her Perşembe akşamı sabaha kadar cem yürütüldüğü için Cuma günleri köyde uğraşılacak tarla, tapan, fıstık, üzüm ve benzeri tarım işlerine gidilmemiştir. Cem, o dönemde anlamına uygun biçimde sadece bir ibadet değil; aynı zamanda toplumsal bir muhakeme ya da mahkeme ve sosyal destek kurulu özelliğine sahip olmuştur. Toplum arasında bir niza veya anlaşmazlık yoluyla davaya konu olacak durumlar oluştuğunda halk mahkemesi niteliği taşıyan cemlerinde cem mühürlenmeden önce bu problemler tarafların ve toplumun rızalığı olacak şekilde çözümlenmiştir. Ayrıca cemler, toplumsal destek mekanizması işlevi görmüştür. Örneğin taliplerden biri ev yaptırmış ancak içerisinde bazı

eksikler var ve onun maddi anlamda bu eksiklikleri gidermeye gücü yetmiyor. Bu manevi kurulda sorun dile getirilerek o ihtiyaçlar toplumsal alandaki yardımlaşmalar yoluyla giderilmiştir. Evlenecek bir talip var ama maddi olanakları yetersiz kalmış, yine bu kurulda görüşülerek ona her türlü destek sağlanmıştır. Tarlada hasat zamanı bir ailenin gücünün yetemeyeceği kadar iş kalmış, bu konu da kurulda görüşülüp imece usulüyle gereken yardımlar yerine getirilmiştir. Aynı şekilde hastası olana, ihtiyacı olana, cenazesi olana velhasıl herhangi bir konuda sosyal ve toplumsal sıkıntısı olan taliplerin durumları cem sırasında oluşturulan manevi kurulda görüşülerek o konularla ilgili sorunların en pratik biçimde çözümleri Dedenin öncülüğündeki toplumsal yardımlaşma ile sağlanmıştır (KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2022; KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK5, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK8, Kişisel Görüşme, 02.01.2018; KK9, Kişisel Görüşme, 16.07.2023).

Şekil 9

Mamo Dede Talipleriyle Birlikte 1980'li Yıllar (Aktan Şahan Arşivi)



Köylerde makineli tarımdan ziyade insan gücünün halen etkili ve imkânların sınırlı olduğu Mamo Dede döneminde bunlara ek olarak, köy çevresinde üretilen ürünlerin ihtiyaç fazlası talipler tarafından paylaşılmıştır. O dönemde talipler toplumsal olarak Dede'nin liderliğinde birbirlerine tutkun olarak yaşamıştır. Cemlerde birbirlerinin rızalıklarını alarak birlenen veya mühürlenmiş talip toplumu, sosyal hayatın her alanında da aynı şekilde birlik ruhuna uygun hareket ederek yaşantısını sürdürmüştür. Örneğin tarlada Antep fıstığı, üzüm, buğday, arpa, karpuz üretmiş, kendine yetecek olanın fazlasını ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştır. Benzer biçimde hayvansal üretimde de aynı uygulamaları sürdürüp ihtiyaç sahiplerinin eksikliklerinin tamamlamaya çalışarak toplumsal yaşamın o dönemdeki şartları çerçevesinde daha iyi ve nitelikli hale getirilmesini sağlamışlardır (KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2022; KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK4, Kişisel Görüşme, 08.05.2022).

Mamo Dede; cem, düğün, cenaze erkânı gibi toplumsal uygulamaların yanı sıra "Çıralık Ziyareti" inaç geleneğinin yürütülmesine de önderlik etmiştir. Mayıs ayının ilk haftası sonunda uygulanan bu erkâna "Soleyin Ali" isimli bir kişinin Dedenin desturuyla, "ziyaret zamanı geldi" çığırmasını duyurması ile organizasyona başlanmıştır. Yine onun desturu ile kurban edilecek hayvanlar hazırlanmıştır. Ziyaret alanında onun nefesiyle niyaz edilerek başlatılan kurban erkânı ardından ateşi yanan ocaklar üzerine hazırlanan kazanlara etler ve bulgurlar atılır, pişirilecek lokmaya su ve tuz katılırken dahi dedenin duasıyla bu işler yürütülmüştür. O dönemde daha ziyade erkekler bu hizmetleri yürütmek ve gelen misafirlere hürmet etmek için hazır bulunmuştur. Hizmetin her aşamasında olduğu gibi pişen yemekler ocaklardan alınırken dede duasını vermiş ve lokma, katılan taliplere ve misafirlere eşit şekilde dağıtılması sağlanmıştır. O dönemde cemde olduğu gibi kadınlar ve erkekler farklı yerlerde oturarak dualara ve yemeğe dedenin niyazı ve desturu ile başlamışlardır. Bu hizmet imece usulü dedenin önderliğinde esas olmuş, ziyarette kesilen kurbanların hiçbir parçası evlere girmemiş, orada lokma olarak yenilmiştir. Sadece hastası veya cenazesi olup lokmaya katılamayan, çeşitli sebeplerle

orada bulunamayan taliplere lokmadan tatması ya da şifa olması için götürülmüştür (KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2022; KK4, Kişisel Görüşme, 08.05.2022; KK5, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK7, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Mamo Dede, o dönemde geçimini yörede "çıralık" adı verilen Alevi toplumlarında daha ziyade "hakullah" olarak bilinen maddi desteklerle sürdürmüştür.

Hakullah ya da çıralık, Alevi-Bektaşî inanç pratikleri içerisinde Dedelerin yürüttükleri hizmetlerden biri olarak taliplerin yaşadığı köylerden hasat zamanı toprakta üretilen ürünlerden belirli bir oranda toplanılması ve paylaşılmasına dayalı bir çeşit yardımlaşma ritüelidir. (Akman, 2021, s. 477)

Alevi Dedelerin devletten veya özel kurumlardan aldıkları herhangi bir maaş yoktur. Taliplerinin rızalıklarıyla oturduğu döşeğin altına koydukları bir miktar para ve ürettikleri ürünlerin bir kısmını kendisiyle paylaşmaları dışında bir gelirleri olmamıştır. Ayrıca Mamo Dede taliplerini yalnız bırakmamak ve inanç önderliğini yürütmek için Rumkale Bölgesine yerleştiğinde yörede herhangi bir tarla, bağ, ev, bahçe, ağaç sahibi olmayıp, taliplerinin rızası üzerine Adıyaman Besni İlçesindeki Yusufan Köyünde yer alan ata yadigarı tarım arazilerini akrabalarına bırakıp bölgeye yerleşmiştir (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024).

Şekil 10

Köyde yürütülen cemlerden kalan balta tipli bir saz/bağlama (Hüseyin Keskin Arşivi)



Mamo Dede dönemi cem erkânları köyün en büyük odası olan evde yürütülmüştür. Aynı zamanda Dede ve ailesinin de yaşadığı bu evde yürütülen cemlerde zakirlik hizmeti yöredeki Âşıklar ve Gaziantep'ten ya da farklı bölgelerden gelen Âşıklar tarafından yerine getirilmiştir. O dönemde yöre taliplerinden bu hizmeti yerine getirenlerden Âşık Hüseyin Kırmızıgül, Kara Medo, Göğ Halil (Kuzuyatağı), Zencir Ali, Deli Yusuf ilk akla gelenlerdir. Yürütülen cemler köyün en büyük odasında gerçekleştirilse de, bu odanın insan kapasitesi en fazla otuz-kırk kişi ile dolacağı için Âşıkların kullandığı bağlamaların ve seslerinin yükseltmesine yönelik elektronik bir sistem kullanılmasına gerek olmamıştır. Cemlerde musahibi olan canlar hazır bulunmuş ve cemde görevli on iki hizmet sahipleri

ile diğer katılımcılar geleneksel inanç uygulamalarını bağlamlarını koruyarak yerine getirmeye hassasiyet göstermiştir. Ritüel sırasında Mamo Dede'de duaz imamları, deyişleri, nefesleri, semahları seslendirmiştir. Ayrıca kendisi de bağlama sazını temel seviyede icra etmiştir. Eserler yöre ağzına uygun biçimde uzun gırtlak nağmeleriyle titreştirilen ağıt türüne benzer icra üslûbuyla kırık hava biçiminde seslendirilmiştir (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023; KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2022).

Cem ritüellerinde seçilen eserler, Gaziantep ve Adıyaman ili çevresi başta olmak üzere Şanlıurfa, Kahramanmaraş ve Malatya yörelerinde okunanlarla benzerlik göstermiştir. Dedemoğlu, Kul Himmet, Şah Hatayî ve diğer Alevî Âşıkların deyiş ve nefesleri bu ritüellerde okunmuş, cem dışı muhabbetlerde Karacoğlan, Pir Sultan, Aşık Veysel, Aşık Mahzuni Şerif ve yöre Âşıkları ile mahalli sanatçıların eserleri seslendirilmiştir. Okunan deyişler, nefesler, duazımaclar ve semahlar genellikle uşşak, hüseyini, karcıgar ve gülizar makamlarından oluşmuş, yöresel ses havuzundan seçilen ezgi organizasyonları kullanılarak oluşturulmuştur. Eserlerin usûlleri yine bölgenin ritim geleneğine uygun şekilde iki, üç ve dört zamanlı olarak düzenlenen 2/4, 4/4, 5/8, 7/8, 9/8 ve 10/8'lik ölçüler ekseninde icra edilmiştir. O dönemde kullanılan bağlama sazları genellikle dut ve gürgen ağaçlarından yapılmıştır. Gövdesi ustaların üslubuna göre değişmekle beraber balta bağlama ve aynalı göğüs kapaklı tanbura tipli sazlar tercih edilmiştir. Sazlar, Göğ Halil gibi yerel bağlama ustaları tarafından imal edilmekle birlikte Gaziantep kent merkezi ve çevre illerdeki saz yapım ustalarından temin edilmiştir. Sazların perde kullanımı farklılık göstermekle birlikte bozukdüzen (karadüzen) ve bağlama (âşık) düzeni ile aşığın eserlerini okuduğu ses aralığına (register) uygun biçimde doğal duyum yöntemiyle (akort aleti olmadan) akord edilerek seslendirilmiştir. (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, Kişisel Görüşme, 26.07.2023; KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2022; KK10, Kişisel Görüşme, 30.12.2018).

4. Mamo Dede'nin Ardından Talip Topluluklarının Yaşadığı Değişim ve Dönüşümler

Mamo Dede talip toplumuna liderlik ederken inanç ve inanç dışı uygulamalarda her zaman toplumun yararına olan ve ortak düşüncelerin birleşimiyle ortaya çıkan bir görüş belirtmiş ve bu görüş taliplerin rızası dâhilinde hemen benimsenmiş ve uygulanmıştır. Ancak günümüzdeki talip toplumu o dönemdeki minvalde lidersiz kaldığı için geleneksel manevî hayatta önemli bir boşluk oluşmuştur. O nedenle gündelik herhangi bir toplumsal uygulamanın ya da erkânın yürütülmesi sırasında herkes kendi görüşünün gerçekleştirilmesini istemektedir. Böylece geleneklerle örülen uygulamaların manevî anlamı geri planda kalmakta, pragmatik bir şekilde günün olanakları çerçevesinde "sürekli değişen ve dönüşen" bağlamlarla inanç pratiklerine dair yeni uygulamalar ortaya çıkmakta ve bunlar doğru zannedilmektedir (KK5, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK7, Kişisel Görüşme, 26.07.2023; KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2022).

Mamo Dede, köy merkezli biçimde, birebir köyde yaşayarak Çepni toplumuna liderlik etmekteydi. Onun Hakk'a yürümesinin ardından oluşan boşlukta daha ziyade köy yaşamındaki zorluklar ve ekonomik yaşam şartları nedeniyle talip toplumunun kent merkezlerine ve yurt dışına göçü daha da hızlandı. Zamanın getirdiği yenilikler ve oluşan yaşam biçimi farklılıkları zaten toplumsal hayatta bazı değişim ve dönüşümlerin olmasını gerektirmekteydi. Böylece gündelik hayatın her alanında uygulanmakta olan erkân ve gelenekler de bu gelişmelerden etkilendi. Toplumda Dede varken köyde her Perşembe akşamı cem yürütülürdü. Şimdi yılda iki ya da üç cem toplumun bazı kesimlerinin gayretiyle Gaziantep'ten ve farklı bölgelerden gelen Dedeler ve on iki hizmet gören kişiler tarafından yürütülebilmektedir. Bir yıllık zaman döngüsünde toplumsal muhakeme ve halk mahkemesi niteliğindeki cem ve görgü/sorgu nadiren gerçekleştirilmektedir. Zaten musahipli talip sayısı gün geçtikçe azalmaktadır. Cemleri aracılığıyla Mamo Dede, toplum içinde küskün, dargın, düşkün oluşmasına izin vermezdi. Onun niyazı, temennisi ve duaları toplumu bereketlendirmekte ve olumlu yönde şekillendirmekteydi. O dönemde Dede'nin etkisi ile oluşan toplumsal bir tutkunluk, inanç ve itikat vardı. Bu durum toplum içerisinde imece usulü pratiklerin yürütülmesine ve yardımlaşmaya destek sağlamaktaydı. Onun yokluğuyla bütün bu değerler ve toplumsal yaşam bilinci ortadan kalmış oldu (KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2022; KK5, 22.05.2024; KK7, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Dede'nin yaşadığı dönemde; kız isteme, düğün, cenaze, hasta ziyareti, asker uğurlama ve diğer toplumsal uygulamalarda o hep en önde olmuştur. Cenaze pratiklerinin her aşamasına kendisi

de bizzat katılmıştır. Günümüzde kent merkezinden getirilen Dedeler ya da yöredeki Musa Kazım/ Kazımoğulları ocağı Dedeleri aracılığıyla bu uygulamalar yürütülmektedir. Yine onun döneminde köyü ziyarete gelen kaymakam, karakol komutanı, milletvekili gibi devlet erkânı onun öncülüğünde karşılanır ve o dönemde tekke (cemevi) olarak adlandırılan Dede'nin evinde muhtarın da katılımıyla misafir edilirdi. Muhtar Dede'ye olan saygısı nedeniyle misafirleri evine götüremez, onun öncülüğünde hareket ederdi. Dede'nin ardından bütün bunlar ortadan kalktı ve toplumsallık bireysel yaşamla yer değiştirdi. Oluşan bireyselleşmenin etkisi altında Çıralık ziyaretleri Çepni dedelerinin manevi varlığına inanılarak her yıl düzenli olarak yapılmakta ancak; kurban erkânı artık aynı anda başlamıyor ve kurbanların etleri artık sadece o meydandaki canlarla birlikte tüketilmeyerek evlerdeki dolaplarda yerini almaya başladı. Oysa dedelerin döneminde ziyaretlerde yer alan ve kutsanan hiçbir nesne evlere getirilemezdi. Dedelerin hayırlı duası umulur, bedduasından kaçınılırdı. Ziyaret mekânlarındaki her nesne kutsal kabul edilir ve esasında onların bir ruh taşıdıklarına inanılırdı. Nesnelerin o bölgeden çıkarılması uygun görülmez, onları götürülenlerin kötü şeylerle karşılaşacağına inanılırdı (KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2024; KK5, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK4, Kişisel Görüşme, 08.05.2024; KK7, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Mamo Dede köyde yaşayan son dedeydi. Onun döneminde başlayan kent merkezlerine ve yurt dışına göç hareketleri özellikle Gaziantep kent merkezi ve Almanya'da yoğunlaşmaktaydı. Göçlerle birlikte aynı dönemde başlayan siyasi ve ideolojik felsefi akımların etkisiyle ortaya çıkan paradigma dedelik kurumu ve Alevi itikadını olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Toplum içerisinde yurt dışına gidip dönen kişiler, farklı kentlerde öğrenim görenler, 68 kuşağı olarak adlandırılan grubun siyasi ve ideolojik düşünce paradigmalarına kapılanlar, marksist ve sosyalist görüşleri benimseyenler gibi dönemin fikir akımlarını yaşam biçimi haline getirerek bireysel hayatlarına şekil veren kişiler; Dedelik kurumunu ve inanç sistemini eleştiren bir cephe oluşturmuştur. O dönemde bu kanatta yer alan bazı gruplar Dedelik kurumunu ve Alevi inanç sistemini eleştirel boyutta günden güne değersizleştirerek, onu; toplum içerisinde âdeta bir çeşit asalaklık olarak değerlendirmiş ve bu görüşü toplum içinde yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. Dahası, bu yönde Dede'ye yönelik bazı olumsuz eylemlerde yer almışlardır (KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2024; KK5, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK4, Kişisel Görüşme, 08.05.2024; KK7, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Mamo Dede hayatının son yıllarında böyle bir sosyal ortam içerisinde yaşamını sürdürmeye çalışmıştır. Ceddinden kalan kültürel mirası sürdürebilmek için büyük bir fedakârlık örneği göstererek kent merkezindeki kadrolu memuriyetinden istifa etmiş, kent merkezinden ayrılarak köyde yeni bir yaşam kurmuş, bir dikili ağacı bile olmadan Anadolu'daki diğer ocak Dedeleri gibi geleneğe tabi biçimde taliplerinin verdiği çıralıklarla ya da hakullahla geçimini sağlamaya çalışmış ve atalarının inanç yolunu taliplerinin daveti ve rızası üzerine yürütmeye ikrar vermiş ve bu yolda kendini adanmıştır. Ancak; o dönemdeki siyasi fikir akımları ve ideolojik fraksiyonlar onun bu adanmışlığını günün sonunda gölgede bırakmıştır. Bütün bu olumsuz gelişmelerden toplumunu korumaya ve bu durumdan çıkış yolunu anlatmaya çalışmıştır. Fakat toplum içinde bazı gruplar Dede'yi ötekileştirerek taliplerine karşı değersizleştirmiştir. Sancılı sürecin sonunda yaşanan olumsuzlukları ve toplumun düştüğü bu olumsuz durumları içine atarak rahatsızlanmış, önce felçlik geçirmiş ve ardından kısa bir süre sonra Hakk'a yürümüştür. Kendinden sonra evlatları onun yaşadığı olumsuz durumları gözlemediği ve birebir yaşadığı için köyde ve kent merkezinde Dedelik yürütmek istememişlerdir (KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2022; KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, 26.07.2023; KK7, Kişisel Görüşme, 26.07.2023).

Mamo Dede'den sonra oluşan toplumsal liderlik boşluğu inanç ve inanç dışı bütün uygulamalarda etkisini göstermiştir. İlk zamanlarda bu etki tam olarak bütün toplumda anlaşılmamış, süreç içerisinde toplumsallıktan bireyselliğe geçiş oldukça hızlanmıştır. Bireyselleşen toplum farklı akımların etkisiyle değişip dönüşmeye başlamıştır. Toplumda görülmeyen bazı adli olaylar ve siyasi etkileşimler ortaya çıkmıştır. Süreç içerisinde oluşan olumsuzluklar ve manevi boşluk farklı paradigmalardan etkisiyle tam olarak doldurulamayınca toplumda Mamo Dede dönemi ve sonrası ile ilgili bir mukayese düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Bireyselliğin getirdiği olumsuz etkiler göz önüne alınarak öncelikle toplumun yeniden bir olması ve sosyal hayatta yeniden kaynaşması için "Gaziantep Çepniler Derneği" kurulmuştur. Derneğin çalışmalarıyla Rumkale Bölgesindeki bütün köy/ mahallelerde daha geniş kapasiteli cemevleri yapılmıştır. Burada yürütülen cem ritüelleri Gaziantep

kent merkezi ile çevre illerden gelenler Dedeler ya da yöredeki Musa Kazım ocağı Dedeleri ve zakirlerin katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Cemevlerinde Dedelerin ve zakirlerin sazlarıyla birlikte seslerini daha fazla kişiye duyurabilmek için teknolojik imkânlardan yararlanarak elektronik ses sistemleri kullandığı görülmektedir (KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK3, 26.07.2023; KK4, Kişisel Görüşme, 08.05.2022; KK5, Kişisel Görüşme, 08.05.2022).

Mamo Dedenin ardından zaman ve çevresel şartların getirdiği dönüşümle birlikte yılda birkaç kez yürütülen cemleri, cenaze, nikâh gibi uygulamaları yürütmek için Gaziantep ve çevre illerden gelen Dedeler yerine toplum içerisinde Dede Garkın ocaklı doğal Dede durumundaki kişilerle görüşülmüş, Mamo Dede'nin kardeşi Derviş Dede'nin torunu, Kazım Kocaakça (Dede) bu görevi yerine getirmeyi kabul etmiş ve toplumun rızalığını alarak Dede Garkın Ocağı talibi olan Çepnilere Dedelik yapmak ve yolun süreğini ihya etmek için ikrar vermiştir. Günümüzde talip topluluğu tarafından düzenlenen cemleri, cenaze ve nikâh erkânları Kazım Dede'nin öncülüğünde yürütülmektedir (KK1, Kişisel Görüşme, 08.05.2024; KK2, Kişisel Görüşme, 22.05.2024; KK4, Kişisel Görüşme, 08.05.2024; KK5, Kişisel Görüşme, 22.05.2024).

Şekil 11

Kazım Kocaakça Dede Sarılar Köyü Çıralık Ziyareti (Kazım Kocaakça Arşivi)



Sonuç

Araştırma bulgularından hareketle Mamo Dede'nin, Anadolu'daki en eski ocaklardan biri olan Dede Garkın mürşit ocağına mensup bir ocakzâde olduğu, onun yaşadığı dönemin, kentleşme ve yurt dışına göçün yoğun yaşandığı bir süreçte gerçekleştiği, bu dönemde toplumsal bakımdan siyasi ve ideolojik fikir akımlarının etkisiyle oluşan değişim ve dönüşümlerin giderek hızlandığı, klasik dönemden modern yaşam tarzına geçiş ile geleneksel pratiklerin bir arada yürütmesinin zorlaşmaya başladığı bir kırılma dönemini içermesi bakımından kritik bir özelliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Mamo Dede'nin, o dönemde ailevî ve toplumsal açıdan oluşan tüm olumsuz durumlara rağmen bu süreci yönetme isteğiyle bağlı bulunduğu inanç sistemini ve talip toplumunu korumaya çalıştığı, hatta bu amaç doğrultusunda hayatının geri kalanını âdeta adanmış olduğu görülmektedir. Onun bu çabasının, talip toplumunu adli olaylardan koruduğu, cemlerinin ve diğer inanç pratiklerinin geleneksel biçimde yürütülmesinin yanı sıra cemlerin toplumsal düzeyde bir halk mahkemesi olma işlevinin sürdürülmesini ve sosyal yardımlaşma bilincinin etkisiyle gündelik hayatın daha düzenli bir şekilde yaşanmasını sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak, onun Hakk'a yürümesinin ardından oluşan

liderlik boşluğunun, zaman ve çevrenin getirdiği değişimlerle birlikte sürdürülen bu kültürel değerlerin süreç içerisinde akamete uğramasına neden olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte araştırmada, Rumkale bölgesindeki Çepni talip toplumunun bağlı bulunduğu ocağa "Dede Garkın" ya da " Sultan Yusuf Dede Garkın" adını verdiğinin anlaşılması ve ortaya çıkan bazı vesikaların değerlendirilmesi sayesinde, Alevi toplumu kültürel coğrafyası içindeki bu kolun Güney Doğu Anadolu Bölgesi merkezli büyük mürşit ocağı yapılanmalarından biri olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, Malatya'daki Şeyh İbrahim ve Ali Seydi ocaklarının da talibi oldukları topluluk tarafından aynı isimle adlandırılması, Dede Garkın Ocağıyla ilgili alan yazına destekleyici bir katkı sağlamaktadır. Fakat; yayın literatüründen ziyade sözlü anlatılar aracılığıyla da oldukça derin bilgiler içerdiği fark edilen bu araştırma konusunda henüz başlangıç seviyesinde olduğunu ayrıca belirtmek gerekmektedir.

Mamo Dede döneminde mevcut yaşam şartlarına bağlı olarak geleneksel erkâna katılan talip topluluğunun inanç uygulamalarını içinde bulunulan imkânlar ölçüsünde gerçekleştirdiği, köyün en büyük odalarında cemlerinin yapıldığı, özellikle bu cemlere eşlik eden müzik pratiklerini yöneten Dede ve zakirlik hizmeti sırasında icra edilen sazlar ile okunan eserlerde ses yükseltici herhangi bir elektronik ekipmanın kullanılmadığı görülmektedir. Ancak günümüzde artan nüfusla birlikte cemlere katılan talip sayısının da arttığı, böylece geniş kapasiteli cemlerde icra edilen sazların, zakirlerin ve Dede'nin seslerini duyurabilmek için bu ekipmanların kullanımına ihtiyaç duyduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca Mamo Dede zamanında bu cemlere ocak talibi yörenin mahalli âşıklarının katıldığı ve seslendirdiği sazların bölgedeki ağaçlardan elde edilen parçalarla, yerel ustalar tarafından yapıldığı, fakat son dönemde cemlere katılan zakirlerin ve kullandıkları sazların farklılık gösterdiği görülmektedir. Öte yandan cemlerinde icra edilen müzik repertuarı anlayışında belirgin bir değişimin olmadığı, özellikle Rumkale bölgesi ve çevre illerdeki kültürel coğrafyadan seçilen deyiş, nefes, semah, duazımam, miraçlama gibi eserlerin tercih edildiği, cemlerde ve muhabbetlerde icra edilen eserlerin Uşşak, Hüseyni, Karcıgar, Gülizar makamlarından oluşan, yörenin geleneksel ses ve ritim havuzundan seçilen ezgi organizasyonlarının kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Mamo Dede periyodu ve sonrasına bakıldığında, onun vefat etmesinin ardından çevre ve zamandaki değişimin ardından gerçekleşen dönüşümle oluşan kültürel uygulamalar ve inanç sistemindeki boşluğun getirdiği kaçınılmaz gelişmelerin, talip topluluklarını, toplumsal yaşam biçiminden çıkararak bireyselleşen modern hayat tarzıyla şekillenmiş bir dünyanın içine çekmiş olduğu görülmektedir. Bunun neticesinde, Mamo Dede dönemindeki geleneksel pratiklerle birlikte o uygulamaların anlam dünyasının da değersizleştirildiği görülmektedir. O süreçteki oluşan paradigma öyle bir boyutta toplumu etkilemiştir ki dedenin kendi evlatları bile yolun sürdürülmesi amacıyla doğal dede oldukları halde bu toplumda dedelik yürütmek istememiştir. Kentleşme olgusuyla başlayan bu süreç yalnızca Dede Garkın Ocağı talibi Çepni toplumunu değil, Türkiye ve yurt dışındaki bütün sûfi ekolleri ve taliplerini olumsuz yönde etkilenmiştir. Uzun süre erkânlarından ve değerlerinden uzak duran insanlar bu boşluğu siyasi, felsefi, ideolojik düşüncelerde ve modern kent kültüründe aramaya başlamışlardır. Fakat bu boşluğu manevi inanç anlayışı ve cemleriyle insanları bireysellikten toplumsallığa taşıyarak sosyal bir dengeye taşıyan sûfi ekoller olmuştur.

İşte bu noktada toplumsallıktan bireyselliğe geçiş ve sonrasının tekrar değerlendirildiği, gündelik hayatta oluşan inanç boşluğunun doldurulması için harekete geçilerek Gaziantep Çepniler Derneği'nin kurulduğu ve inanç uygulamalarına yönelik cemleri yeniden ihya etmek için ocakzâde ailelerden yardım istendiği, nitekim toplumsal erkânları yürütmek için ocak talipleri tarafından Kazım Kocaakça Dede'ye rızalık verildiği görülmektedir. Neticede Mamo Dede'nin köklü bir inanç geleneğine bağlı ocak süreğini yaşadığı olumsuz durumlara rağmen bu yolu sürdürme isteği ve kendini adanmışlığı ile başlayan süreçteki adil davranışı ve toplumsal dengeyi sağlama çabasının, talip toplumu tarafından sonradan anlaşıldığı, Rumkale bölgesinden ekonomik ve sosyokültürel nedenlerle Gaziantep kent merkezi ve başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın farklı ülkelerine göç eden taliplerinin yeniden geçmiş yaşantılarını ve kültürel uygulamaların önemini değerlendirerek toplumun karakterini belirleyen ve ona olumlu yönde katkılar sağlayan geleneksel pratikleri yeniden yapılandırma motivasyonu ile günümüz anlayışı ve yaşam şartları çerçevesinde tekrar ihya etme bilincini geliştirdiği anlaşılmaktadır.

Kaynaklar / References

- Akman, E. (2021). "Gaziantep Abdallık Geleneğinde Müzik Pratikleri". *Yedi İklim Çar Köşede Hacı Bektaş Veli*. Editörler Ahmet Taşğın vd., Sota Yayınları, ss. 473-500.
- Akman, E. (2022). "Rumkale Çepnilerinde Cem". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 101, ss. 311-350.
- Aksüt, H. (2004). "Anadolu Aleviliğinin Oluşum Yerlerinden Biri Olarak Diyarbakır Yöresi". 1. *Uluslararası Oğuzlardan Osmanlı'ya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. Diyarbakır Valiliği Yayınları, ss. 751-762.
- Aksüt, H. (2020). *Aleviler. Türkiye-İran-İrak-Suriye-Bulgaristan: Dede Ocaklarının, Topluluklarının ve Yerleşim Yerlerinin Tarihi*. Yurt Kitap Yayınları.
- Aksüt, H. (2023). *Mardin'den Karahöyük'e Hacı Bektaş*. Yurt Kitap-Yayın.
- Creswel, J. W. (1997). *Qualitative Inquiry and Research Desing: Choosing Among Five Traditions*. Sage, Thousand Oaks.
- Dedekargınoğlu, H. (2016). "Çorum ve Çevresinde Dede Garkın Mürşit Ocağı ve Talip Toplulukları". *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu*. Hitit Üniversitesi Yayınları, ss. 31-45.
- Dedekargınoğlu, H. (2018). "Mürşid Dede Garkın Kimdir?". *1240 Babaî Hareketi ve Dede Garkın*. 2. Baskı, Editörler A. Taşğın, M. Salih Erpolat & S. Gülten. Önsöz Yayıncılık, ss. 129-143.
- Erünsel, İ. E., & Ocak, A. Y. (2014). *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye: Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülâlesinin Menkabevi Tarihi*. Türk Tarih Kurumu.
- Karakaya-Stump, A. (2015). *Vefailik, Bektaşılık, Kızılbaşlık: Alevi Kaynaklarını, Tarihini ve Tarihyazımını Yeniden Düşünmek*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kışlal, R. & Yeşilyurt, A. (1999). *Dede Kargın Şiirleri*. Can Yayınları.
- Korkmaz, İ. (2021). "Gaziantep Çepnilerinin Ziyaret Mekânları: Hacı Koreş ve Seydi Koreş Ziyaret Ritüeli ve Uygulamaları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. Sayı 98, ss. 197-215.
- Kum, N. (1945). *Gaziantep İlinde Tetkikler ve Görüşler*. Başpınar Dergisi.
- McElwin, T. (1993). "Ritual Change in a Turkish Alevi Village, The Problem Ritual". *The Donner Institute for Research in Religious and Cultural History*. Editor Tore Ahlback, pp. 131-168.
- Ocak, A. Y. (1996). "Hacı Bektaş Veli Vilâyetnâmesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cild 14, ss. 471-472.
- Ocak, A. Y. (2021). *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci/Kolonizatör Derviş Dede Garkın ve Emirci Sultan: Vefâiyye ve Yeseviyye Gerçeği*. Dergâh Yayınları.
- Öztelli, C. (1959). "Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyetnâmesi". *Türk Dili Dergisi*, Sayı 92, ss. 475-479.
- Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Sage.
- Sümer, F. (2001). "Karkın". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cild 24, ss. 488-489.
- Şahin, H. (2014). "Selçuklu ve Erken Osmanlı Döneminde Vefâiyye Tarikatı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı 70, ss. 39-54.
- Taşğın, A. (2007). "Güneydoğu Anadolu Alevileri". 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, Gazi Üniversitesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, ss. 1201-1210.
- Taşğın, A. (2013). *Dile Gelen Alevilik, Bildiriler*. Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Yalçın, A. & Yılmaz, H. (2017). *Anadolu'da Bir Oymağın Kültürel Kodları: Koreşanlılar*. Gece Kitaplığı Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, E. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 10. Baskı, Seçkin Yayınevi.

Kişisel Görüşmeler

- KK1. Aktan Şahan, 60, Üniversite, Araştırmacı/Serbest Meslek, 10.10.2017, 17.10.2017, 08.05.2022, 08.12.2024 Çepniler Derneği-Çıralık Ziyareti.
- KK2. Meyti Kocaakça, 65, Lise, Çiftçi/Müzisyen, 25.11.2017, 22.05.2024, Çepniler Derneği.
- KK3. Kazım Kocaakça (Dede), 63, Lise, Çiftçi/Serbest Meslek, 26.07.2023, 15.11.2024, Çepniler Derneği.
- KK4. Derviş Çakmak (Zâkir), 38, Lise, Müzisyen/Serbest Meslek, 20.11.2017, 02.01.2018, 08.05.2022, Çepniler Derneği-Sarılar Mahallesi-Çıralık Ziyareti.
- KK5. Mehmet Çakmak (Zâkir), 40, Lise, Müzisyen /Serbest Meslek, 08.05.2022, 22.05.2024, Çepniler Derneği-Sarılar Mahallesi-Çıralık Ziyareti.
- KK6. Rıza Kocaakça (Oğlu), 45, Serbest Meslek, 29.08.2023, Çepniler Derneği.
- KK7. Kemal Çakmak, 62, Serbest Meslek, 08.05.2022, 26.07.2023, Çepniler Derneği-Çıralık Ziyareti.
- KK8. İskender Korkmaz, 35, Üniversite, Araştırmacı / Akademisyen, 02.01.2018, Sarılar Mahallesi.
- KK9. Niyazi Çevik, 60, Üniversite, Memur, 16.07.2023, Çepniler Derneği.
- KK10. Hüseyin Keskin (Dede, Zakir), 60, Üniversite, 25.11.2017, 30.12.2018, Yukarıkayabaşı Mahallesi, Gaziantep Düztepe Cemevi.